

Lao-c'

*Tao
te
ting*

*O tajemství
hlubším
než hlubina
sama*

DOKOŘÁN

Dokořán, 2005

Translation © Václav Cílek, 2005

Illustration © Kristýna Cílková, Václav Cílek, 2005

ISBN 80-7363-011-7

Úvod

Čínská *Kniha o Tau a Síle* představuje jednu z hlavních knih světa. Její základ byl položen snad ještě v dobách Konfuciových — před pětadvaceti stoletími, ale písemně byla v kanonické verzi zaznamenána teprve před osmnácti stoletími. Během své dvoutisícileté existence ovlivnila mnoho desítek milionů lidí, impregnovala celou čínskou povahu a vtiskla se do malířství. Milují ji básníci a umělci. Ale také téměř všichni čínští vynálezci, naučení úctě k pozorování přírody, byli taoisté. Vděčíme jim za vynálezy jako je kompas, papír a střelný prach, které proměnily i samotnou Evropu. Autorství *Knihy o Tau a Síle* je připisováno legendárnímu Starému Mistrovi — Lao-c', ale podle posledních archeologických objevů se zdá, že hlavní autoři mohli být dva a sbírka byla následně ještě doplněna jejich žáky.

První autor, kterému bychom měli říkat Lao-c', byl skrytý učenec a filozof a jeho odkaz je zachycen v první části knihy pojednávající o povaze Taa. Druhý autor je o něco mladší a nejspíš by mohl být rádcem některého čínského velmože. Jeho odkazem je druhá část knihy, která se týká zejména vládnutí. A pak tu je ještě — podobně jako u trojdílné knihy Mistra Čuanga — sbírka výroků a aforismů, která obě knihy doplnila na magický počet jednaosmdesátí kapitol.

Kniha začala svou pouť jako politický traktát. Možná měla být „naučným“ věnovaným panovníkovi či korunnému princí, ale záhy se proměnila ve filozofického průvodce praktickým životem obyčejného člověka a později i v náboženský text. Symbolický jazyk originálu umožňuje různá čtení, podle toho, zda se soustředujeme na politický, filozofický nebo náboženský význam, či zda se prostě necháme okouzlit krásou textu. Současný Číňan textu rozumí stejně málo jako my.

Kniha, v níž Evropan obvykle zdůrazňuje její duchovní význam, je ve skutečnosti neúprosná a nepodplatitelná. Mnoha lidem změnila a prohloubila život, ale mnohým také byla zkárou. Je nejenom filozofickým textem, ale dodnes zůstává příručkou strategie a politikologie. Jedním z velkých taoistů byl i Mao Ce-tung. Sledujíc vlastní povahu, vybral si z ní verše o tom, že intelektuálové se nemají míchat do vládnutí a že opravdový vládce není humanární a zachází s lidmi jako se slaměným psem. Zřejmě z ní převzal i model venkovských komun založených na snu o malém prostém státě, ve kterém lidé nepoužívají vynálezy (kapitola 80).

Tento překlad se liší od ostatních českých překladů tím, že se vrací ke „starému“ Tau. Vychází z komentáře sepsaného Wang Pim na počátku třetího století a přihlíží k nově nalezeným hedvábným svitkům z hrobky Ma-wang-tuej, které byly uloženy v roce 168 před Kristem. Hrobka byla objevena teprve roku 1973 a spolehlivý překlad se objevil až počátkem devadesátých let dvacátého století. Jenže to ještě není všechno. Čínští archeologové odkryli v roce 1993 v hrobce Kuotien tři svazky naštipaných bambusových destiček, které pocházejí z doby 300—350 let před Kristem, tedy jen 150 let po legendárním sepsání knihy Starým Mistrem. Hrobka Kuotien obsahuje desítky později spálených či ztracených knih, které jsme donedávna znali jenom jmény. Jsou mezi nimi nejstarší astronomické spisy, soubor cvičení prodlužujících život a také tři svazky různého stáří psané různým písmem, které tvoří základ *Tao te ťing*. Jejich čínský přepis se objevil v roce 1998 a anglický překlad teprve zcela nedávno. Tyto nečekané nálezy změnily způsob, jakým se na text dnes díváme.

Dnešní *Tao te ťing* je prostší a má více autorů. V knize jasně rozeznáváme polemický tón s konfuciány i politický a sociální náboj. Podle vyobrazení v hrobce dokonce víme, jak Tao tehdy zvané „Velké jedno“ mytické doby vypadalo — jako drak s červenou tváří, křídly a parohy, který měl místo

úst jakýsi zobák, rudohlavý kříženec draka a ptáka. Z této potvory vytvořil Starý Mistr tajemství, které nemůže vysvětlit žádný komentář a tím méně tato předmluva. O původním textu Taa toho víme o mnoho víc, o Tau samém stejně málo jako vždycky.

Tento překlad — byť bere zřetel na nové/staré nálezy — vychází jako všechny dřívější české překlady z pozdějšího kanonického znění. To je ostatně starším textům velmi blízké, i když se v řadě jednotlivých veršů odlišuje. Bojím se toho, abych do tohoto textu nevnášel příliš mnoho sebe, a tak překlad důsledně přeměřuji Wang Piho komentářem z počátku 3. století naší éry. Význam tohoto komentáře je ten, že rozvádí originál a tím z mnoha možností interpretace vybírá jedno znění. Toto znění je (doufám i v tomto překladu) staré, čínské a syrové. Ve srovnání s texty z obou hrobek je však Wang Pi až příliš učesaný a státoprávný a netepe v něm tolik temné krve
Tajemné Matky.

Třemi kořeny tohoto překladu jsou textová věrnost, tajemná básnivost a jasná výchozí pozice daná komentářem Wang Piho. Komentář byl sepsán v neklidném období pohlcujících se říší a proměňujících se pohledů na svět, tedy v době, která se v něčem podobá současnosti, možná dokonce každé současnosti. Wang Piho pohledem tak probleskuje ještě jeden motiv — strategie přežívání v okamžiku, kdy dějiny završují jeden svět a nový ještě nepovstal. Je to divná, hrozná, krásná kniha o počátku světa a cestě člověka. Kdo jí propadl, vrací se k ní celý život. A někteří dokonce i po smrti, jinak by se s ní nenechávali přece pohřbit, to dá rozum, ne snad?

*Václav Cílek,
jeskynní kaple sv. Eliáše
ve Vojanových sadech,
září 2004*

Tao

Wang Pi zemřel mladý, ve věku třidvaceti let. Již od deseti let byl schopen rozebírat temná místa knihy o cestě a síle. Ministr He Yan o něm řekl: „Věru s takovými lidmi je možné diskutovat povahu vztahů mezi Lidstvem a Nebem.“ Wang Pi byl jemný, ale nestálý, rád se setkával s lidmi, měl zálibu v hudbě a vynikal v házení šipek na cíl. V úvodu k *Tao te t'ing* napsal:

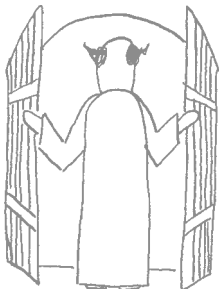
Slovo „Tao“ je odvozeno ze skutečnosti, že život deseti tisíce věcí na něm závisí. Slovo „tajemné“ je odvozeno z toho, že vychází z tajných a temných míst. Slovo „hluboké“ znamená, že se můžeš ponořit, jak hluboko chceš, ale jeho dna nedosáhneš. Slovo „velké“ říká, že jej můžeš plnit všemi věcmi, ale nikdy jej nenaplníš. Slovo „přesahující“ znamená, že i kdybys putoval na konec světa, ono sahá ještě dál. Slovo „jemné“ je odvozeno z toho, že je tak prchavé a neuchopitelné, že jej nikdy nemůžeš vidět a pochopit. A protože tomu tak je, každé z označení Taa — tajemné, hluboké, velké, přesahující a jemné — vyjadřuje něco z jeho významu, ale ne to, čím je. Proto Tao můžeme pouze opisovat slovy jako Tajemství, Počátek či Tajemná Matka, ale nikdy jej nemůžeme přímo pojmenovat.

1

**Tao, které se dá popsat slovy, není stálé Tao
jméno, které se dá jmenovat, není věčné jméno
bezejmenné je počátkem všeho
pojmenovatelné je matkou tisíce věcí
proto prázdný a bez přání vidí počáteční jemnost,
ale naplněný vidí povstávající úplnost
to obojí má společný původ, ale různé jméno
dohromady je nazýváme tajemstvím
hlubším než hlubina sama
branou k počátku**

Komentář: Wang Pi říká, že jemnost je absolutní stupeň drobnosti; plnost se rozumí plnost Taa, jež jediná prospívá; tajemství je temné ticho, ve kterém vůbec nic neexistuje, ale odkud obojí — bezejmenné i pojmenované vychází. (50, 51)

**Když všichni pod nebem rozeznali krásné jako krásné,
objevila se ošklivost**

**Když poznali dobré jako dobré,
bylo tu nedobré**

Proto přítomnost jednoho vytváří nepřítomnost druhého

lehké a těžké dává smysl jedno druhému

dlouhé a krátké skládá společnou míru

vyšší a nižší se k sobě vztahuje

zpěv a hudba se doplňuje

předtím a potom se následuje

Proto moudrý nekoná ze sebe a učí beze slov

deset tisíc věcí povstává bez jeho přičinění

a následuje jej

moudrý jim dává život, ale nevlastní je

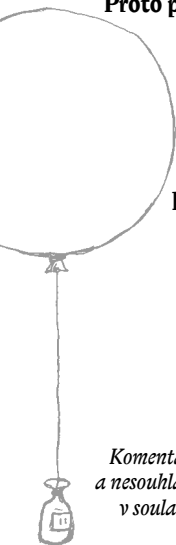
činí, ale nevytváří žádnou závislost

završuje bez zásluh

a proto jej úspěch nemine!

Komentář: Wang Pi říká, že potěšení a hněv mají stejný kořen, souhlas a nesouhlas vycházejí ze stejných bran; úspěch se dostavuje, jen jednáme-li v souladu s věcmi; soulad nelze vlastnit ani si za něj přičítat zásluhy.

(20, 10, 51, 77)

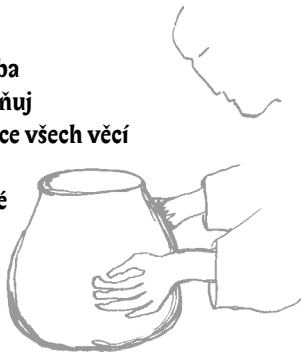
3

**Nevyvyšovat nadané a lid nepodlehne hádkám
nevážit si cenností a lid nebude krást
neukazovat žádostivé a mysl lidu bude klidná
Proto moudrý vyprazdňuje mysl a naplňuje žaludek
oslabuje chtění a posiluje kosti
udržuje lid v nevědomosti a bez přání
nenechává jednat intelektuály
Protože sám od sebe nic nečiní,
tak se věci řídí samy!**

Komentář: Stará čínština nerozlišuje mezi myslí a srdcem; mysl a srdce vytvářejí jeden celek, proto v překladech do evropských jazyků dosazují překladatelé spíš podle svého citu jednu či druhou možnost, ale v zásadě jsou mysl a srdce zaměnitelné pojmy. Pojem „věc“ je široký a zahrnuje nejenom věci, ale také bytosti a situace. (12, 27, 49, 64)

4

**Tao je prázdná nádoba
používej ji, ale nenaplňuj
Je jako bezedná propast, původce všech věcí
otupuje ostré
rozmotává zauzlené
prolíná se s jasem**

**splývá s pouhým prachem
Jeho hlubina je tak nezměrná,
jako by tu ani nebylo
Nevím, čím je dítětem,
protože se nejspíš zrodilo
ještě před Pánem Nebes**

Komentář: Wang Pi k prvnímu verši říká: Tím, že se spolehneme na pravidla jedné vznešené domácnosti, neudržíme ji v celistvosti, ale ani spolehnutí se na zásady jednoho státu neumožní udržet jej netknutý. Dál říká: nádoba Taa je prázdná, ale nesnaž se ji naplnit, protože, to co ji dělá nevyčerpatelnou, ji zcela zaplňuje! (56, 70, 41)

5

**Nebe a země nejsou dobrotivé
zacházejí se všemi věcmi jako se slaměným psem
Moudrý vládce není dobrotivý
zachází s lidem jako se slaměným psem!**

**Vzduch mezi nebem a zemí je stejný
jako vzduch v měchu varhan nebo dmychadla
prázdný, ale nevyčerpatelný
čím víc proudí, tím víc vytváří
mnoho slov vyčerpá mysl
je lépe být prázdným měchem**

Komentář: Historik Wej Jüan popisuje, že lidé pletou z trávy slaměné psy, aby je s veškerou vážností předložili k oběti, ale po skončení rituálu je odhodí a skáčou po nich. Wang Pi říká, že kdyby varhany chtěly hrát samy od sebe, nebyly by hráči k užítku. Podobně prostor mezi nebem a zemí je nevyčerpatelný, protože dovoluje, aby se věci děly. No jo, ale kdo na něj hraje? (16, 77)

6

**Duch údolí neumírá,
nazýváme jej Tajemná Matka
O její bráně říkáme,
že je kořenem nebe a země
bez přestání vytváří věci,
takže ji za nimi není téměř vidět**

Komentář: Wang Pi říká: Duch údolí je nicota uprostřed hlubiny. Nemá žádný tvar ani vzhled a je prostá všech protikladů a neposlušností. Nehybná leží dole, v klidu a neslábnoucí. Ačkoliv všechno završuje, nemůžeme ji vidět, protože je to ta nejdokonalejší věc. Není možné ji pojmenovat, a tak o ní hovoříme jako o Tajemné Matce. Brána je místo, odkud přichází. (14, 23)